

Maatschappelijke onderneming en social enterprise

Eind 2013 verschenen enkele publicaties die laten zien dat de discussie rond de maatschappelijke onderneming springlevend is, ondanks dat het wetsvoorstel voor een specifieke rechtsvorm is ingetrokken.¹ Elementen uit het wetsvoorstel spelen weer op ten aanzien van de semipublieke sector. Ondertussen komt uit een andere hoek de roep om een eigen rechtsvorm voor ondernemingsactiviteiten met een maatschappelijk doel. Dreigt hier niet op twee fronten dezelfde discussie gevoerd te worden?

1. De actualiteit

In september 2013 verscheen het rapport *Een lastig gesprek* van de Commissie-Halsema.² Eind 2013 publiceerde het wetenschappelijk instituut van het CDA (WI) een zogenaamde periscope waarin de stand van zaken rond de maatschappelijke onderneming wordt geïnventariseerd en vervolgstappen worden voorgesteld.³ En onlangs publiceerde de stichting Social Enterprise NL het document *Iedereen winst. Samen met de overheid naar een bloeiende social enterprise sector*.⁴

De Commissie-Halsema bepleit weliswaar niet een afzonderlijke rechtsvorm, maar adviseert wel tot aanpassing van het Burgerlijk Wetboek. De commissie noemt daarvoor elementen die ook in het Wetsvoorstel maatschappelijke onderneming⁵ reeds te vinden waren. Het WI bepleit een eigen regeling in een lex specialis.⁶ Social Enterprise NL vraagt gehoor bij de politiek voor de behoefte aan een eigen rechtsvorm voor de 'social enterprise'. Onder een social enterprise wordt verstaan: een onderneming die wordt gekenmerkt door de expliciete gerichtheid op een maatschappelijk belang. De initiatiefnemers van een social enterprise streven naar een ondernemingsgewijze financiering van hun activiteiten, dat wil zeggen dat zij niet van subsidies of donaties afhankelijk willen zijn.

Het maatschappelijk oogmerk sluit dat niet uit. Social enterprises onderscheiden zich in het spraakgebruik van maatschappelijke ondernemingen door een meer onafhankelijke positie ten opzichte van de overheid. De scheiding is echter niet scherp te maken, tenzij men de term 'maatschappelijke onderneming' reserveert voor organisaties in specifieke sectoren, zoals de zorg, het onderwijs en de sociale huisvesting.

Voordat de wetgever gaat grossieren in nieuwe rechtsvormen, rijst daarom de vraag of voor de maatschappelijke onderneming en de social enterprise niet dezelfde rechtsvorm of modaliteit zal voldoen. Dit artikel beoogt een verkenning van die mogelijkheid. Een probleem daarbij is de asymmetrische ontwikkeling van beide fenomenen, dat wil zeggen dat de theorievorming over de maatschappelijke onderneming momenteel een voor-sprong heeft op die over de social enterprise. Over de maatschappelijke onderneming is sinds de laatste eeuw-

* Mr. dr. E.R. Helder is universitair docent aan het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht te Utrecht.

1. Wetsvoorstel 32003, ingediend bij de Tweede Kamer op 6 juli 2009. De intrekking van het wetsvoorstel werd in november 2010 aangekondigd en op 23 januari 2013 geformaliseerd.
2. Voluit genaamd de Commissie Maatschappelijk verantwoord bestuur en toezicht in semipublieke sectoren, ingesteld door de Minister van Economische Zaken op 16 mei 2013, *Stcr.* 2013, 13277.
3. W. van Leeuwen (red.), *Het CDA en de maatschappelijke onderneming*, Den Haag: CDA Wetenschappelijk Instituut 2013.
4. M. Hillen, S. Panhuijsen & W. Verloop, *Iedereen winst*, Amsterdam: Social Enterprise NL 2014, p. 35, <http://social-enterprise.nl/wp-content/uploads/2014/01/Iedereen-Winst-samen-met-de-overheid-naar-een-bloeiende-social-enterprise-sector-digitaal.pdf>, geraadpleegd op 21 maart 2014.
5. De bevindingen van de Commissie-Halsema waren bepaald niet nieuw. De borging van het maatschappelijk belang, de rolverdeling tussen het bestuur en het interne toezicht, en de dialoog met belanghebbenden waren elementen die bijvoorbeeld een rol speelden in het advies van het Netwerk Toekomst Maatschappelijke Ondernemingen (NTMO) uit 2008, waarin wat betreft de rol van belanghebbenden reeds werd gedacht in termen als 'horizontale dialoog' en 'openbare rapportage'. De Commissie-Halsema heeft, misschien onbedoeld, vooral aan het licht gebracht dat op enig moment na 2008 in Nederland een politiek debat is gestagneerd, dat in andere landen wel is gevoerd en tot wetgeving heeft geleid. Zie over het advies van het NTMO: E.R. Helder, 'Ontwikkelingen rond de maatschappelijke onderneming', *TvOB* 2009, afl. 2, p. 52-60. Zie ook M.J.J. Gruisen, *Het Boeketbedrijf*, Nunspeet: BtoB Booksellers 2012, p. 75. Gruisen bepleit een eigen rechtsvorm voor sociaal ondernemerschap met het oog op de mogelijkheid van subsidieverstrekking.
6. Onder andere uit oogpunt van politieke haalbaarheid bepleit Van Leeuwen een regeling in een lex specialis naast het Burgerlijk Wetboek, zie Van Leeuwen (red.) 2013, *a.w.*, p. 80-81. De prijs die daarvoor dient te worden betaald, is dat niet langer alle vormen van privaatrechtelijke rechtspersonen in één wetboek geregeld zullen zijn.

wisseling veel geschreven⁷ en de gedachten over de juridische vormgeving zijn dan ook inmiddels in enige mate uitgekristalliseerd te noemen. Ten opzichte van de maatschappelijke onderneming bevindt de gedachtevorming over de rechtsvorm vanuit de invalshoek van de social enterprise zich in Nederland nog in een pril stadium.

Hillen, Panhuijsen en Verloop constateren dat een passende rechtsvorm voor de social enterprise in het Nederlandse recht nog ontbreekt.⁸ Voor een stichting is het problematisch om investeerders aan te trekken, omdat zij geen aandelen kan uitgeven. Daarnaast zal het ondernemersrisico bij de stichting zelf liggen, zodat slechts een arbeidsbeloning en geen ondernemersbeloning in welke vorm dan ook kan worden uitgekeerd. Een social enterprise die de rechtsvorm van de B.V. aanneemt, ondervindt in de praktijk hinder van het puur commerciële imago van deze rechtsvorm.⁹ Bij een coöperatie rijst vaak de vraag wie daarvan de leden dienen te zijn. Daarmee samenhangend rijzen in de praktijk bovendien problemen bij het aantrekken van een financiering die passend is in relatie tot de gewenste positie van de investeerder in de governance van de rechtspersoon. Soms wordt daarom de toevlucht genomen naar een complexe en weinig transparante juridische structuur met een stichting die zich in de media en in het maatschappelijk verkeer presenteert¹⁰ terwijl de activiteiten plaatsvinden voor rekening en risico van een B.V. Dat alles pleit voor de ontwikkeling van een eigen rechtsvorm voor de social enterprise. Het theoretisch kader voor die rechtsvorm wordt vooralsnog ontleend aan buitenlandse voorbeelden, zoals het Belgische VSO, de Engelse CIC en de Amerikaanse BCorp.¹¹

2. Buitenlandse voorbeelden

De Community Interest Corporation (CIC) is in 2005 geïntroduceerd¹² in de Engelse wetgeving als modaliteit van enkele bestaande commerciële rechtsvormen. De oprichters van een CIC kunnen daaruit een keuze maken. De wetgeving van de gekozen rechtsvorm is derhalve op de CIC van toepassing, naast specifieke regels waarvan een aantal relevante hierna aan de orde zal komen.

De Benefit Corporation (BCorp) is ontwikkeld omdat in het vennootschapsrecht van diverse Amerikaanse staten het aandeelhoudersbelang dient te domineren boven andere belangen.¹³ Het streven naar een meer evenwichtige benadering van de belangen van diverse stakeholders kan in die context gekwalificeerd worden als een vorm van onbehoorlijk bestuur. De BCorp biedt een alternatief waarbij die evenwichtige benadering van belangen niet slechts mogelijk, maar zelfs geboden is.¹⁴ De rechtsvorm is vanaf 2010 ingevoerd in 22 staten, in 16 staten is wetgeving in voorbereiding.¹⁵ De geldende wetgeving varieert op onderdelen per staat, hoewel de basis steeds een modelwet is die in 2007 is opgesteld op particulier initiatief.¹⁶

Zowel voor de CIC als voor de BCorp geldt dat omzetting van een bestaande vennootschap in een CIC respectievelijk BCorp mogelijk is en dat het in beginsel ook mogelijk is om afstand te doen van de maatschappelijke status door de CIC respectievelijk de BCorp om te zetten in een andere rechtsvorm.¹⁷

Het genoemde Belgische voorbeeld blijft hierna buiten beschouwing, omdat het Verbond Sociale Ondernemingen (VSO) enkele specifieke kenmerken heeft die een equivalente Nederlandse rechtsvorm ongeschikt zouden

7. Voor een overzicht van de ontwikkelingen verwijs ik naar hoofdstuk 2 van mijn proefschrift *De juridische infrastructuur van de maatschappelijke onderneming* (diss. Utrecht), Den Haag: Sdu Uitgevers 2013. Kernteksten waren onder meer: H.J. de Ru, J.L. Burggraaf & L.A.J. Spaans, *De maatschappelijke onderneming*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2005; het rapport van de projectgroep Rechtsvorm maatschappelijke onderneming (Commissie-Wijffels) van 28 september 2006; C.A.M. Mouwen, 'De maatschappelijke onderneming. Een nieuwe ondernemingsvorm tussen markt, overheid en burger', *BTMO* 2009, afl. 1, p. 7-12; L. Timmerman, J.M. de Jongh & A.L.P. Schild, 'Naar maatschappelijke varianten van de rechtsvormen in Boek 2 BW?', in: *Maatschappelijke verantwoord ondernemen* (Handelingen Nederlandse Juristen-Vereeniging 2010-I), Deventer: Kluwer 2010.
8. Hillen, Panhuijsen & Verloop 2014, *a.w.*, p. 34.
9. De commerciële uitstraling van de B.V. wordt soms als een voordeel en soms als een nadeel gezien, zo blijkt onder meer uit een onderzoek van S. van Zon, *Rechtsvormen voor Social Enterprise in Nederland*, Rotterdam: Erasmus Universiteit 2013, gedeeltelijk gepubliceerd op www.p-plus.nl/resources/articlefiles/Rechtsvormsocialeonderneming.pdf, geraadpleegd op 21 maart 2014.
10. Een zogenaamde 'voordeurstichting'.
11. Hillen, Panhuijsen & Verloop 2014, *a.w.*, p. 35.
12. De Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004, geldend per 1 juli 2005. Onderliggende maatschappelijke ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk, waarbij ook een verband blijkt met de semipublieke sector, worden beschreven door Van Leeuwen (red.) 2013, *a.w.*, p. 49-53.
13. Het rechtspersonenrecht behoort in de Verenigde Staten tot de jurisdictie van de afzonderlijke staten. Er is geen federaal rechtspersonenrecht, wel is er vrijheid van vestiging en wordt de rechtspersoonlijkheid in de gehele Verenigde Staten erkend. Het is dan ook mogelijk om een rechtspersoon op te richten in een staat naar keuze.
14. W.H. Clark & L. Vranka (red.), *The need and rationale for the Benefit Corporation*, p. 10, http://benefitcorp.net/storage/documents/Benevit_Corporation_White_Paper_1_18_2013.pdf, geraadpleegd op 7 april 2014.
15. Stand 7 april 2014 volgens www.bcorporation.net/what-are-b-corps/legislation. In drie staten zijn wetsvoorstellen tot invoering van de BCorp gesneuveld.
16. <http://benefitcorp.net/attorneys/model-legislation>.
17. Kamerbeek merkt op dat de mogelijkheid tot omzetting van een BCorp in een vennootschap zonder maatschappelijke doelstelling de regeling van de modelwet te vrijblijvend maakt. Zie S.P. Kamerbeek, 'De maatschappelijke onderneming naar Amerikaans model', *Ondernemingsrecht* 2012/57. Interessant is in dit verband de in Zweden geldende wettelijke regeling, die het mogelijk maakt om een bestaande vennootschap om te zetten in een vennootschap met beperkte winstuitkering ('aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning'), maar het omgekeerde uitsluit. Zie E.R. Helder, *De juridische infrastructuur van de maatschappelijke onderneming* (diss. Utrecht), Den Haag: Sdu Uitgevers 2013, p. 258 en 375.

maken voor veel toepassingen die met de maatschappelijke onderneming dan wel de social enterprise worden beoogd.¹⁸

3. Vergelijking

Bij de theorievorming over de maatschappelijke onderneming heeft de aandacht zich toegespitst op vier aspecten, te weten: de verankering van het maatschappelijk belang, het toezicht, de relatie met de stakeholders en de toelaatbaarheid van winstuitkeringen. Hierna worden deze vier aspecten beurtelings besproken voor de maatschappelijke onderneming, waarbij wordt gekeken naar de implicaties voor de social enterprise.

3.1. Het maatschappelijk belang

De maatschappelijke onderneming dient zich te richten op de verwezenlijking van een maatschappelijk belang. Over de inhoud van deze term is reeds veel gedacht en geschreven, waarbij ook het onderscheid tussen maatschappelijk en publiek belang aan de orde is gekomen.¹⁹ Dit onderscheid werd gemaakt door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid²⁰ en is nadien vaker gehanteerd, onder meer ook door de minister in de memorie van toelichting bij wetsvoorstel 32003 inzake de maatschappelijke onderneming.²¹ Een publiek belang wordt daarbij opgevat als een belang dat door de overheid wordt nagestreefd voor publiekrechtelijke middelen. De inhoud van het publieke belang voert derhalve altijd terug op een politieke keuze. Een maatschappelijk belang daarentegen kan door de overheid maar ook door anderen worden geformuleerd en de realisatie ervan kan worden overgelaten aan of voortvloeien uit particulier initiatief. Dat wil echter niet zeggen dat ieder willekeurig belang tot maatschappelijk belang kan worden verklaard. De kwalificatie van een bepaald belang als maatschappelijk belang dient te worden gedragen door een groep personen van een zekere substantiële omvang, waarbij het desbetreffende belang zich niet tot het belang van die groep beperkt.²² Het maatschappelijk belang dient derhalve niet alleen van het individuele belang, maar ook van het groepsbelang te worden onderscheiden. De criteria om vast te stellen of een statutair vastgelegd oogmerk kwalificeert als maatschappelijk belang, zijn derhalve negatief geformuleerd: een maatschappelijk belang is geen persoonlijk belang en geen groepsbelang, hoewel het wel parallel kan lopen aan persoonlijke belangen en groepsbelangen. Het maatschappelijk belang van sectoren als de zorg, het

onderwijs en de volkshuisvesting staat niet ter discussie, aangezien deze in de Grondwet als publieke belangen worden genoemd.²³ De mogelijkheid dat zuiver commerciële ondernemingen zich om hen moverende redenen trachten te presenteren als maatschappelijke ondernemingen, het zogenaamde *greenwashing*,²⁴ dient te worden gedetecteerd.

Het hiervoor gesignaleerde gevaar van *greenwashing* is reëel. Het Verenigd Koninkrijk tracht dit te ondervangen door een vorm van preventief toezicht in de vorm van een Community Interest Test, die wordt uitgevoerd door de CIC Regulator. Een beschikking van de CIC Regulator is nodig om de CIC in te schrijven in het handelsregister van het Verenigd Koninkrijk, de Registrar of Companies.²⁵ Criteria voor de Community Interest Test zijn: het doel, de feitelijke werkzaamheden en de doelgroep van de beoogde CIC. De doelgroep dient een 'community' te zijn, dat wil zeggen de samenleving als geheel of een definieerbare groep mensen die op rationele wijze zijn te onderscheiden van andere leden van de samenleving,²⁶ met dien verstande dat de community niet mag bestaan uit de werknemers van één onderneming. Ook mag de CIC geen politieke campagnes ondersteunen.²⁷

De Amerikaanse BCorp heeft tot doel het algemeen belang te dienen (*creating general public benefit*). Dit doel mag in de statuten gespecificeerd worden, evenwel zonder het doel te beperken.²⁸ De modelwet kent de mogelijkheid dat de statuten aan belangen van bepaalde stakeholders prioriteit toekennen voor zover daarmee aan het algemeen belang geen afbreuk wordt gedaan. Deze mogelijkheid is niet steeds in de wetgeving op staatsniveau overgenomen.²⁹ Enige vorm van preventief toezicht is in de modelwet niet voorzien.

Uit het vorenstaande blijkt dat zowel in het Engelse recht als in de Amerikaanse rechtssfeer geen strikte formulering van het algemeen belang is gegeven of voorgeschreven. Bij de CIC is er preventief toezicht voor wat betreft de doelgroep die in de statuten wordt aangewezen, bij de BCorp wordt het algemeen belang als zodanig voorgeschreven als doelstelling van de rechtspersoon. Het zal van de rechterlijke interpretatie van die term afhangen hoe breed toepasbaar de rechtsvorm in de praktijk zal zijn. Een vorm van preventief toezicht bij de oprichting van een social enterprise is derhalve denkbaar, maar niet

18. Zie Helder 2013, *a.w.*, p. 245-249. Het VSO kent een beperking van het percentage stemmen dat een vennoot mag uitbrengen en daaruit voortvloeiend een noodzakelijk minimum aantal van tien of twintig vennoten. Bovendien hebben personeelsleden een recht om aandelen te nemen. Het VSO is daarmee geschikter voor het nastreven van de belangen van een (beperkte) collectiviteit dan van een algemeen maatschappelijk belang.

19. Zie hierover E.R. Helder, 'Van wie is de maatschappelijke onderneming?', *MvV* 2014, afl. 2, p. 38.

20. In het WRR-rapport *Het borgen van het publiek belang*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2000, p. 20 e.v.

21. *Kamerstukken II* 2008/09, 32003, 3, p. 43.

22. Zie Helder 2013, *a.w.*, p. 127.

23. Artikel 21, 22 en 23 Gw.

24. Zie hierover T.E. Lambooy, *Corporate Social Responsibility* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2010.

25. Deze inschrijving is constitutief voor het ontstaan van de rechtspersoon.

26. Section 35 par. 2 Companies Act 2004.

27. Zie Helder 2013, *a.w.*, p. 261-262.

28. Section 201 van de modelwet (versie 4 oktober 2013).

29. Zie Helder 2013, *a.w.*, p. 269.

vanzelfsprekend. In het licht van de vrij recente afschaffing van het preventief toezicht bij de oprichting van vennootschappen, ligt het niet in de lijn van de ontwikkeling van het Nederlandse rechtspersonenrecht om voor de oprichting van een maatschappelijke onderneming of een social enterprise het vereiste van een verklaring van geen bezwaar in te voeren. Het toezicht bij oprichting van een rechtspersoon wordt in Nederland thans overgelaten aan de notaris, een figuur die in het Engelse recht ontbreekt. De notaris zal ook kunnen toezien op een doelomschrijving die, in overeenstemming met een daartoe strekkend wettelijk voorschrift, een valide maatschappelijk belang omvat.

3.2. Het toezicht

Het toezicht op (het bestuur van) de maatschappelijke onderneming kan worden onderscheiden in intern toezicht en extern toezicht, waarbij onder intern toezicht wordt verstaan: het toezicht door organen van de rechtspersoon zelf, en onder extern toezicht: het toezicht door daartoe aangewezen personen of instellingen buiten de betrokken rechtspersoon.

De Commissie-Halsema is uitvoerig ingegaan op de uitvoering van het toezicht, omdat zij op dat punt een weffout bespeurde.³⁰ Volgens de commissie wordt onder invloed van perverse prikkels te veel gestuurd en geconcurrereerd op prijs/kosten en te weinig op kwaliteit. Het is navenant dat ook het toezicht daarop is ingericht. Dit vraagt om een heroverweging van in te zetten beleids- en controle-instrumenten. Zo'n heroverweging kan waardevol zijn, mits dat niet leidt tot een simpele uitbreiding van het aantal toezichthouders. Meer toezichthouders leiden niet automatisch tot beter toezicht. Het tegendeel is het geval, zo blijkt uit het rapport *Autonomie verplicht* van de Commissie onderzoek financiële problematiek Amarantis.³¹ Uit dat rapport kwam overtuigend naar voren dat de effectiviteit van toezicht wordt ondergraven door versnippering. Amarantis was een conglomeraat van onderwijsinstellingen, ontstaan uit een aantal snel op elkaar volgende fusies. De fusies waren ingegeven op onderwijsinhoudelijke gronden, maar de doelen van deze fusies bleken achteraf niet bereikbaar te zijn als gevolg van verschillen in organisatiecultuur, bestuursmodellen, financiële positie en aansturing, aspecten die bij het aangaan van de fusies niet of nauwelijks bleken te zijn onderzocht. Negatieve signalen vanuit de organisatie kwamen terecht bij uiteenlopende instanties, zoals de instellings-accountant, de huisbankier, de onderwijsinspectie en het ministerie. De (interne) raad van toezicht had wel zicht op de vele mutaties in de samenstelling van het college van bestuur, maar niet op de onderliggende oorzaken daarvan, zoals het gebrek aan aansturing en controle op

het financiële beleid en het huisvestingsbeleid. Door de versnipperde bestemming van alarmsignalen was er niemand die tijdig echt doordrongen werd van de ernst van de situatie.³²

Het voorbeeld van Amarantis laat het belang zien van één adres waar alle waarschuwingssignalen samenkomen. Het ligt voor de hand dat de eigen raad van toezicht daarin een sleutelrol heeft te vervullen. Anders dan externe toezichthouders behoeft de interne raad van toezicht de aandacht niet over meerdere organisaties te verdelen. Daarnaast mag van de interne raad van toezicht verlangd worden dat hij het toezicht niet beperkt tot een of enkele aspecten van bestuur en beleid van de organisatie. Het interne toezicht dient zich derhalve breed te laten informeren over en vanuit de organisatie, formeel en informeel. Tot de vereiste competenties van de raad van toezicht behoort dan ook in de eerste plaats het vermogen om een veelheid aan data te kunnen overzien en te beoordelen, zowel vakinhoudelijk als qua volledigheid en perceptie van de geboden informatie.

Daarnaast mag niet het belang onderschat worden van 'korte lijnen'. Uit recente aanpassingen van governance codes blijkt dat er een groeiende behoefte is aan klokkenluidersregelingen.³³ Deze behoefte hangt samen met de toegenomen afstand – zowel organisatorisch als fysiek – tussen bestuur en werkvloer in veel organisaties. Niet verwacht mag worden dat een goede klokkenluidersregeling die toegenomen afstand volledig kan compenseren. Korte lijnen naar de werkvloer dragen bovendien bij aan een cultuur waarin ook korte lijnen naar de stakeholders vanzelfsprekend zijn. Voor elke onderneming is een natuurlijke dialoog met de stakeholders een voorwaarde om te kunnen overleven. Voor een maatschappelijke onderneming is dat niet anders.

De social enterprise zal niet geloofwaardig zijn als er niet in enige vorm toezicht wordt gehouden op het handhaven van de gerichtheid op het maatschappelijk belang. Bij de CIC wordt dat toezicht uitgeoefend door de CIC Regulator. De wetgever van het Verenigd Koninkrijk heeft derhalve gekozen voor direct overheidstoezicht. Het toezicht door de Regulator is gebaseerd op rapportages die iedere CIC jaarlijks aan de Regulator dient uit te brengen. Deze rapportages worden door het bureau van de Regulator gepubliceerd.³⁴ De Regulator kan op grond van de rapportages – of het ontbreken daarvan – ingrijpen indien er sprake is van onbehoorlijk bestuur of indien de CIC niet handelt in het maatschappelijk belang.³⁵ De bevoegdheden van de Regulator doen denken aan die van de Ondernemingskamer in het Nederlandse vennootschapsrecht en omvatten onder meer: het gelasten van

30. *Een lastig gesprek* 2013, a.w., p. 13-15.

31. Commissie onderzoek financiële problematiek Amarantis, ingesteld bij besluit van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 30 mei 2012, nr. WJZ/409353 (10236), eindrapport *Autonomie verplicht*, december 2012, p. 65.

32. *Autonomie verplicht* 2012, a.w., p. 58.

33. Bijvoorbeeld artikel 3.1 lid 5 Health Care Governance Code 2010.

34. Section 34 Companies Act 2004.

35. Section 41 Companies Act 2004.

een onderzoek,³⁶ het benoemen en ontslaan van bestuurders,³⁷ het benoemen van een bewindvoerder,³⁸ het gelasten van de overdracht van aandelen³⁹ en het voordragen van een CIC voor gerechtelijke ontbinding.⁴⁰ Het toezicht van de CIC Regulator is derhalve niet heel intensief, maar wel verstrekkend. Intern toezicht kent de CIC niet anders dan volgens het generieke geldende vennootschapsrecht (de CIC is een modaliteit van een rechtsvorm naar keuze van de oprichters). Een CIC kan bijvoorbeeld een (one-tier) board hebben met managing directors en non-managing directors.

De modelwet voor de BCorp kent eveneens een verplichte jaarlijkse rapportage (annual benefit report), waarvan de inhoud vrij uitgebreid wordt voorgeschreven.⁴¹ De rapportage dient binnen 120 dagen na afloop van het boekjaar te worden verstrekt aan de aandeelhouders van de BCorp en gepubliceerd op de website van de BCorp. Bij gebreke van een website dient een kopie van het rapport tegen kostprijs te worden verstrekt aan eenieder die daarom verzoekt. Een uittreksel van het rapport dient te worden gezonden aan het handelsregister van de staat.⁴² Voorts kan de BCorp een lid van de board aanwijzen als benefit director. Een BCorp met vrij verhandelbare aandelen is daartoe verplicht. Dit lid van de board fungeert als compliance officer en brengt een opinie uit, als onderdeel van het annual benefit report, over het handelen in het algemeen belang van de rechtspersoon en van de bestuurders.⁴³ Tegenover de naleving van deze transparantie-eisen stelt de modelwet een beperking van de aansprakelijkheid van de bestuurders.⁴⁴

De regeling uit de modelwet is betrekkelijk eenvoudig te implementeren in de Nederlandse wetgeving, indien gekozen zou worden voor een rechtsvorm als modaliteit van de N.V. en/of B.V. De jaarlijkse publicatie van jaarstukken in het handelsregister⁴⁵ zou voor een maatschappelijke modaliteit aangevuld kunnen worden met de plicht tot publieke verantwoording van de wijze waarop het maatschappelijk belang het acteren van de rechtspersoon en haar organen heeft bepaald. Daarnaast zou voor ondernemingen van enige omvang de aanwijzing van een compliance officer – als commissaris of niet-uitvoerend bestuurder – wettelijk voorgeschreven kunnen worden. Om redenen hiervoor genoemd mag van een interne toezichthouder een slagvaardiger optreden worden ver-

wacht dan van een externe instantie zoals de Engelse Regulator.

3.3. De relatie met de stakeholders

Een terugkerend thema in het maatschappelijke en wetenschappelijke debat over de maatschappelijke onderneming is de positie van belanghebbenden.⁴⁶ Wetsvoorstel 32003 voorzagt in een belanghebbendenvertegenwoordiging als verplicht orgaan van de rechtspersoon.⁴⁷ De statuten dienden te bepalen wie als belanghebbenden zouden worden aangemerkt, met daarbij de mogelijkheid van beroep op de civiele rechter voor wie zou menen ten onrechte niet tot de belanghebbenden te worden gerekend. De bestaande medezeggenschapsstructuren – zoals ondernemingsraden, medezeggenschapsraden, cliëntenraden – zouden in de belanghebbendenvertegenwoordiging geïncorporeerd kunnen worden, mits dit geen afbreuk doet aan hun bestaande wettelijke kader.⁴⁸ Het wetsvoorstel illustreerde met deze regeling hoe lastig het is om de dialoog met stakeholders te institutionaliseren, om meerdere redenen. Met name is het discutabel hoe ruim de kring van belanghebbenden genomen moet worden. In een eng geformuleerde definitie worden als belanghebbenden slechts beschouwd de directe afnemers van de diensten van de desbetreffende maatschappelijke onderneming. Tegen die opvatting kan worden ingebracht dat het inherent is aan een maatschappelijk belang dat de kring van belanghebbenden ruimer is dan het actuele klantenbestand. Denkbaar is de zeer ruime opvatting dat een maatschappelijk belang ieder lid van de samenleving aangaat. Dan is echter de vraag waarom niet de bestaande democratische structuren de aangewezen communicatiekanalen kunnen zijn. Hiermee is niet gezegd dat een maatschappelijke onderneming niet de mogelijkheid zou mogen hebben om een formele structuur voor de dialoog met in de statuten genoemde stakeholders in het leven te roepen. Doelmatigheid is hier het sleutelwoord.

De Commissie-Halsema signaleert dat bij veel semipublieke instellingen de dialoog met betrokken burgers, als zijnde de ultieme stakeholders, te wensen overlaat. Veel instellingen hebben wel een geformaliseerd inspraakkanaal, maar in de praktijk functioneert dat niet altijd behoorlijk en sommige bestuurders hechten er weinig waarde aan. Bovendien zijn bestuurders vaak voor de betrokken burger niet bereikbaar buiten de formele kanalen om. De commissie geeft daarom in overweging om

36. Section 42 en 43 Companies Act 2004.

37. Section 45 en 46 Companies Act 2004.

38. Section 47 Companies Act 2004.

39. Section 49 Companies Act 2004.

40. Section 50 Companies Act 2004.

41. Section 401 van de modelwet.

42. Section 402 van de modelwet.

43. Section 301 van de modelwet.

44. Een speciale rechtsgang, de benefit enforcement proceeding, biedt de enige mogelijkheid om de rechtspersoon en/of haar bestuurders aansprakelijk te stellen ter zake van bepaalde vormen van onbehoorlijk bestuur. De mogelijkheden om een benefit enforcement proceeding te starten, zijn beperkt. Zie section 305 van de modelwet. Deze regeling laat zien dat de voordelen van een specifieke rechtsvorm niet alleen in de fiscaliteit gezocht hoeven te worden.

45. Artikel 2:394 lid 1 BW.

46. Zie onder meer D.F.M.M. Zaman, *Een nieuwe rechtsvormgeving* (oratie Utrecht), 2007, p. 31.

47. Artikel 2:307h en 2:307i van het wetsvoorstel.

48. Artikel 2:307h van het wetsvoorstel bepaalde dit zonder verdere uitwerking.

de Wet openbaarheid van bestuur op semipublieke instellingen van overeenkomstige toepassing te verklaren, de Nationale Ombudsman bevoegdheden te geven en klokkenluidersregelingen aan te scherpen.⁴⁹ Deze maatregelen zijn echter repressief van aard en zullen daarom niet zonder meer tot een betere dialoog met stakeholders leiden. De maatschappelijke onderneming heeft evenwel een eigen belang in dezen. Zo werd bij Amarantis geconstateerd dat de organisatie geschaad is door gebrek aan contacten met relevante stakeholders, waardoor wenselijke informatie niet doordrong tot het bestuur en er ook weinig bereidheid bestond om te hulp te schieten toen de problemen aan het licht traden.⁵⁰ Uit oogpunt van welbegrepen eigenbelang zal de maatschappelijke onderneming uit eigen beweging de dialoog met haar omgeving dienen te zoeken. Mede gelet op de bevindingen van de Commissie-Halsema is het nog maar de vraag of formalisering van die dialoog effectief is. Het is doelmatiger wanneer bestuurders – en het interne toezicht – het belang ervan inzien. Als dat het geval is, zullen zij geen wettelijke of statutaire druk nodig hebben. Als dat niet het geval is, zal het enkel in het leven roepen van een formele structuur nog niet leiden tot effectief gebruik van die structuur.

Noch bij de CIC, noch bij de BCorp is de dialoog met belanghebbenden geformaliseerd. De ondernemingsgewijze manier van werken brengt mee dat een goede relatie met de stakeholders essentieel is voor de continuïteit van de eigen organisatie. Wel zijn er bij beide rechtsvormen voorschriften omtrent de openbaarmaking van informatie, zoals hiervoor beschreven. Ook voor de social enterprise geldt wat hiervoor is opgemerkt, dat een serieuze dialoog met de omgeving een zaak is van welbegrepen eigenbelang. Dat een governance code deze attitude verlangt en dit gedrag van het bestuur verwacht, is doelmatiger dan dat de wetgever hiervoor een keurslijf creëert. Wel dient er een mogelijkheid te zijn om naleving van de bedoelde code af te dwingen. Hiervoor kan worden aangesloten bij het enquêterecht van artikel 2:344 e.v. BW. Het onvoldoende inhoud geven aan de dialoog met belanghebbenden is voor een maatschappelijke onderneming aan te merken als gegronde reden om aan een juist beleid of juiste gang van zaken te twijfelen.⁵¹

3.4. Toelaatbaarheid van winstuitkeringen

Nog niet zo lang geleden werd het tot de basiskenmerken van de maatschappelijke onderneming gerekend dat deze geen winst uitkeert aan investeerders. Eventuele winsten

dienen in deze optiek te worden geherinvesteerd ten behoeve van het maatschappelijk belang dat door de maatschappelijke onderneming wordt nagestreefd.⁵² De Maatschappelijke Onderneming met Winstuitkering (M.O.W.), een van de twee varianten die was voorzien in wetsvoorstel 32003 in 2009, zou evenwel de mogelijkheid krijgen om winstbewijzen uit te geven, waarop onder voorwaarden een beperkte uitkering van winst aan winstbewijshouders toegelaten zou zijn.⁵³ Desondanks is recent nog als kenmerk van de maatschappelijke onderneming genoemd dat het financiële overschot of de winst niet wordt uitgekeerd, maar geheel wordt gebruikt voor het realiseren van het maatschappelijk doel dat wordt nagestreefd.⁵⁴

Voor een uitgebreide behandeling van winstuitkering door maatschappelijke ondernemingen voor wat betreft de zorgsector, kan worden verwezen naar Plomp.⁵⁵ Aansluitend bij haar bevindingen dat de argumenten voor een verbod op winstuitkering in de zorg aan kracht hebben verloren,⁵⁶ kan de vraag worden gesteld in welk opzicht andere sectoren zich in dit opzicht van de zorg onderscheiden. Mijns inziens is het maatschappelijk belang ermee gediend dat winstuitkering door een maatschappelijke onderneming niet categorisch onmogelijk wordt gemaakt. Een mogelijkheid van winstuitkering is essentieel voor het creëren van investeringsbereidheid.⁵⁷ Niet alleen willen investeerders het vooruitzicht hebben van rendement op hun investering. Het feit dat aandeelhouders tot de stakeholders van de maatschappelijke onderneming behoren, bevordert een kostenbewust beleid en een doelmatige aanwending van middelen. Onder dat laatste wordt verstaan dat het beschikbare budget wordt ingezet voor de hoogste kwaliteit die met dat budget haalbaar is. Uiteraard zal er daarbij een taak voor de overheid blijven om kwaliteitsstandaarden te handhaven.⁵⁸

Om investeerders aan te kunnen trekken, zal de social enterprise een tastbaar rendement in het vooruitzicht dienen te stellen. De wet zal de uitkering van winst daarom niet onmogelijk dienen te maken. Tegelijkertijd dient het bestuur van de social enterprise de uitkering van winst uit oogpunt van maatschappelijk belang te verantwoorden. In dit opzicht is er geen verschil met de maatschappelijke onderneming.

Zowel bij de CIC als bij de BCorp is uitkering van winst mogelijk. De CIC Regulator kan begreningen vaststellen

49. *Een lastig gesprek* 2013, *a.w.*, p. 17.

50. *Autonomie verplicht* 2012, *a.w.*, p. 44.

51. Artikel 2:350 lid 1 BW.

52. Zie onder meer H.J. de Ru, J.L. Burggraaf & L.A.J. Spaans, *De maatschappelijke onderneming*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2005, p. 30.

53. Wetsvoorstel 32003, artikel 2:307k-2:307m.

54. Zie Van Leeuwen (red.) 2013, *a.w.*, p. 19. Overigens wordt daarbij wel ruimte gelaten voor heroverweging van dit criterium onder invloed van de maatschappelijke dynamiek.

55. E. Plomp, *Winst in de zorg* (diss. Amsterdam UvA), Den Haag: Sdu Uitgevers 2011.

56. Plomp 2011, *a.w.*, p. 198.

57. Zie Helder 2013, *a.w.*, p. 323-324 en 338. Daarnaast kan een uitkeringsverbod leiden tot ophoping van werkloos kapitaal in de dode hand.

58. Ongetwijfeld bestaat er een correlatie tussen de kwaliteit van de geboden zorg en het beschikbare budget, maar die correlatie is niet altijd 1:1. Het is zeer wel denkbaar dat toename van het budget niet leidt tot betere zorg, omdat het budget wordt gebruikt voor vermindering van de begrotingsdiscipline. Omgekeerd is denkbaar dat bezuiniging niet tot verlies van kwaliteit hoeft te leiden als zij gepaard gaat met een toenemende begrotingsdiscipline. Dat laatst geldt evenwel niet in het oneindige.

die door de statuten nog verder kunnen worden aangescherpt.⁵⁹ De begrenzings door de Regulator houden thans in dat ten hoogste 35% van de jaarwinst voor uitkering beschikbaar is en dat het dividend ten hoogste 20% van het gestorte kapitaal per aandeel mag bedragen.⁶⁰ Indien minder dan het toegestane dividend is uitgekeerd, mag het verschil slechts in de vijf volgende jaren worden ingehaald. De Regulator stelt derhalve objectieve cijfermatige voorwaarden. Een toetsing aan het maatschappelijk belang ontbreekt. Dat is anders in de modelwet voor de BCorp. Het bestuur van de BCorp dient van elk voorgenomen besluit – dus ook een besluit tot het doen van een uitkering aan de aandeelhouders –⁶¹ te overwegen wat de gevolgen zullen zijn voor in ieder geval de aandeelhouders, de werknemers, de cliënten, de samenleving, het milieu en de belangen van de rechtspersoon zelf op korte en lange termijn.⁶²

De behoefte van de Nederlandse social enterprise om winst uit te keren is evident. Uit onderzoek blijkt dat iets meer dan de helft van de ondernemingen die zichzelf als social enterprise beschouwen, de B.V. als rechtsvorm heeft gekozen, waartegenover nauwelijks een derde van de social enterprises voor de stichting heeft gekozen.⁶³ De regeling van de modelwet voor de BCorp sluit in dit opzicht aan bij de wijzigingen in het B.V.-recht van 1 oktober 2012. Zoals bij een B.V. sindsdien de toelaatbaarheid van een winstuitkering niet meer wordt bepaald op grond van klinische cijfers, maar op grond van de gefundeerde verwachting van het bestuur dat de vennootschap door de uitkering niet in liquiditeitsproblemen zal komen,⁶⁴ zo kan voor een maatschappelijke modaliteit als aanvullende voorwaarde worden gesteld dat het bestuur dient te verantwoorden dat de dividenduitkering niet in strijd is met het nagestreefde maatschappelijk belang. Een zodanig voorschrift sluit beter aan bij de huidige tendensen in het Nederlandse rechtspersonenrecht dan beperkingen in termen van maximumpercentages.

4. Beschouwing

De term maatschappelijke onderneming werd tot nu toe voornamelijk gebruikt voor zorginstellingen, onderwijsinstellingen en woningbouwcorporaties. Tezamen vormen zij de kern van wat wel – onder andere door de Commissie-Halsema – wordt aangeduid als de semipublieke sector, een term waarmee wordt bedoeld dat de desbetreffen-

de organisaties zich zouden bewegen in het veronderstelde grensgebied tussen overheid en markt. De maatschappelijke onderneming is in deze benadering geëvolueerd uit de non-profit-instelling van de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Maatschappelijke onderneming is echter ook een vertaling van het Engelse social enterprise. De term social enterprise wordt momenteel gebruikt voor als onderneming georganiseerde activiteiten, die worden uitgeoefend met het oogmerk om een maatschappelijke meerwaarde te creëren. Het maken van winst is daarbij een middel, geen doel op zichzelf ten behoeve van aandeelhouders en andere investeerders. Het lijkt erop dat twee typen organisaties zich naar elkaar toe ontwikkelen. Enerzijds zijn dat de non-profit-instellingen die zich bewust zijn geworden dat een kostendekkende exploitatie onafhankelijk maakt van subsidies en andere publieke middelen, hierna aangeduid als maatschappelijke ondernemingen. Anderzijds zijn dat grote en kleine ondernemingen die op financieel zelfvoorzienende wijze een maatschappelijk belang beogen te dienen. Er zijn signalen dat deze laatste categorie zich in Nederland als groep begint te organiseren⁶⁵ en bij de politiek gehoor vraagt voor de wens om een specifieke eigen rechtsvorm. Deze groep wordt sinds kort aangeduid als social enterprises.

Nederland heeft op dit moment een achterstand als het gaat om een wettelijke regeling voor de maatschappelijke onderneming en social enterprise. En hoewel vooralsnog niet iedereen overtuigd is van de wenselijkheid van een nieuwe rechtsvorm voor de maatschappelijke onderneming,⁶⁶ maakt het vorenstaande duidelijk dat de wetgever thans twee vliegen in één klap kan slaan door een modaliteit te ontwikkelen voor de N.V. en de B.V., aangezien dat de rechtsvormen zijn die in de vorm van het aandelenkapitaal en de Algemene Vergadering de meest voor de hand liggende infrastructuur hebben om de verhouding tussen investering en zeggenschap te reguleren. Die modaliteit dient ten minste als kenmerken te hebben (a) dat de gerichtheid op een maatschappelijk belang in de statuten verankerd is, (b) dat door middel van intern toezicht en transparantievoorschriften verifieerbaar is dat de gerichtheid op het maatschappelijk belang in praktijk wordt gebracht en (c) dat (ook) uitkering van dividend wordt getoetst aan het maatschappelijk belang. Daarmee zou een rechtsvorm ontstaan die de lacune vult die er thans is tussen de huidige kapitaalvennootschapsvormen enerzijds en de stichting anderzijds, en die voorziet in een

59. Op basis van section 30 van de Companies Act 2004.

60. Voor aandelen uitgegeven voor 6 april 2010 geldt een ander percentage. Zie S. Burgess, *The Regulator of Community Interest Companies*, Londen: Department for Business Innovation & Skills 2010, p. 16.

61. Meer dan in het Nederlandse recht zijn in de meeste Amerikaanse rechtsstelsels de aandeelhouders voor hun besluitvorming afhankelijk van initiatieven van het bestuur.

62. Section 301 onderdeel a van de modelwet.

63. Zie Van Zon 2013, *a.w.*, p. 2.

64. Artikel 2:216 BW.

65. Een exponent hiervan is de op 24 februari 2012 opgerichte stichting Social Enterprise NL, gevestigd te Amsterdam, ingeschreven in het handelsregister onder nr. 54772028.

66. Zie bijvoorbeeld L.G.H.J. Houwen, *Van maatschappelijk belang* (oratie Tilburg), 2011, p. 28.

behoefte van zowel semipublieke instellingen als social enterprise-initiatieven.⁶⁷

Een neveneffect van deze nieuwe rechtsvorm kan zijn dat het toepassingsgebied van de stichting scherper kan worden afgebakend. De wetgever is voornemens een wettelijke basis te verschaffen aan het toezichthoudend orgaan dat zich in de praktijk bij veel stichtingen heeft ontwikkeld.⁶⁸ Kemp en Schwarz hebben recent gewezen op de mogelijkheid dat het ledenverbod⁶⁹ overtreden wordt wanneer de governance van een stichting wordt gestructureerd met een raad van toezicht als onderdeel van de governance.⁷⁰ In het licht van die benadering dringt zich de conclusie op dat de stichting als rechtsvorm buiten haar oevers is getreden, hetgeen een aanwijzing is dat de praktijk zich een weg heeft gebaand waar een passende wettelijke rechtsvorm tot nu toe ontbreekt.

5. Een buitenlandse rechtsvorm

In het licht van het vorenstaande komt de gedachte op dat een maatschappelijke onderneming of social enterprise kan kiezen voor een buitenlandse rechtsvorm. Het is mogelijk om een CIC op te richten die haar activiteiten (uitsluitend) in en vanuit Nederland ontplooit.⁷¹ Evenzo is het mogelijk om in een Amerikaanse staat – bijvoorbeeld Delaware – een BCorp op te richten die zich richt op een maatschappelijk belang in Nederland en haar activiteiten in Nederland ontplooit. Een interessant aspect aan de BCorp kan zijn dat de bestuurdersaansprakelijkheid beoordeeld dient te worden naar het rechtstelsel van oprichting. Bij de BCorp ligt de drempel voor persoonlijke aansprakelijkheid van bestuurders hoger dan bij andere rechtsvormen. Wel zal de BCorp onderworpen zijn aan de Wet op de formeel buitenlandse vennootschappen.⁷² Dit impliceert dat de BCorp dient te voldoen aan verplichtingen die ook voor de N.V. en de B.V. gelden, zoals het ingeschreven zijn in het handelsregister, het voldoen aan de boekhoudplicht als bedoeld in artikel 2:10 BW en het openbaar maken van de jaarrekening. De genoemde wet bepaalt bovendien dat de aansprakelijkheidsregelingen van artikel 2:9, 2:216 en 2:248 BW, op de BCorp toegepast kunnen worden. Ten opzichte van een Nederlandse rechtsvorm zijn dit geen verzwaringen, aangezien dit alles ook voor Nederlandse vennootschappen geldt.

Bij de flexibilisering van het B.V.-recht werd uitdrukkelijk gekeken naar buitenlandse ontwikkelingen en naar de

behoefte van de praktijk.⁷³ Vooralnog zijn er geen argumenten waarom de focus bij de maatschappelijke onderneming/social enterprise anders dient te zijn. Uit het voorgaande is op te maken dat zowel aan buitenlandse ontwikkelingen als aan de behoeften van de praktijk redenen zijn te ontlenen om een rechtsvorm, zoals hiervoor geschetst, te ontwikkelen in het Nederlandse rechtspersonenrecht.

67. De voorgestelde modaliteit vertoont ten opzichte van de reguliere N.V. en B.V. een analogie met de coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij ten opzichte van de gewone vereniging. De coöperatie en de onderlinge waarborgmaatschappij zijn immers als zodanig opgerichte verenigingen met een specifieke doelstelling (zie artikel 2:53 lid 1 en 2 BW), terwijl de gewone vereniging een bepaald doel heeft, anders dan dat omschreven in artikel 2:53 lid 1 of 2 BW (zie artikel 2:26 lid 1 BW). Evenzo kan er een kapitaalvennootschap geïntroduceerd worden waarvan het doel voorziet in een maatschappelijk belang, terwijl ten aanzien van de N.V. en de B.V. wordt bepaald dat het doel anders is dan omschreven met betrekking tot bedoelde kapitaalvennootschap.

68. Ambtelijk voorontwerp Wetsvoorstel bestuur en toezicht rechtspersonen, te raadplegen op www.internetconsultatie.nl/bestuurentoezicht-rechtspersonen.

69. Artikel 2:285 lid 1 BW.

70. B. Kemp & C.A. Schwarz, 'Het ledenverbod, de governance van stichtingen en het Wetsvoorstel "Herzieningswet toegelaten instellingen volkshuisvesting"', *Ondernemingsrecht* 2013/120.

71. Bevestigd door het bureau van de CIC Regulator per e-mail op 24 april 2014. Wel zal de CIC een Registered Office in het Verenigd Koninkrijk dienen aan te houden.

72. De CIC is vrijgesteld op grond van artikel 1 lid 2 Wet op de formeel buitenlandse vennootschappen.

73. Zie *Kamerstukken II* 2006/07, 31058, 3, par. 3 en 4.